

ПРЕВЕНТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття присвячена аналізу необхідності розширеного розуміння превентивної освіти у контексті становлення постсучасних освітніх практик. Для обґрунтування вказаного положення застосовується філософсько-освітня методологія. Показано, що превентивність є не особливістю окремої сфери освітньої діяльності, що пов'язана з попередженням девіантної поведінки, а атрибутивною властивістю всієї постсучасної освіти, що зорієнтована на забезпечення саморозвитку особистості. Вказана властивість характеризується як превентивний потенціал освітньої діяльності постсучасного зразка.

Ключові слова: превентивна освіта, постсучасна освіта, філософія освіти, особистість.

**Тетяна
СТРУКОВА**

Співробітник науково-дослідного відділу інформаційних технологій і відкритих систем Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, здобувач.

Постановка проблеми та стан її вивчення. Філософські основи посткласичної освіти складають теоретико-методологічний базис

для формування науково обґрунтованих та світоглядно виважених концепцій реформування превентивно-освітньої діяльності. Відбір загальних напрямків концептуалізації філософії превентивної освіти може здійснюватися на основі різноманітних підходів, у залежності від тих завдань, що стоять перед дослідниками. Найбільше значення мають ті напрямки концептуалізації, які зв'язують основні складові парадигмальних характеристик превентивної освіти з конкретними концепціями розуміння та

реформування превентивно-освітньої практики.

Вказана проблема досліджується такими вітчизняними та зарубіжними авторами як Кондрашова Л.В., Костенко М. М., Крилова Н.А., Ровба Є.А. та інші. Загальновизнаною є думка про необхідність розширеного розуміння превентивної освіти в умовах наростання значущості освітньої діяльності як чинника соціалізації та буття людини. Однак на теоретико-методологічному такий підхід практично не обґрунтовується, філософсько-освітня методологія не використовується для аналізу проблеми.

Метою цієї статті є філософсько-освітнє обґрунтування концептуалізації превентивного потенціалу освітньої діяльності як механізму розширеної інтер-

претації функціональності превентивної освіти.

Вклад основного матеріалу. В основі практичного застосування філософських засад реформування превентивно-освітньої діяльності лежить процес модернізації змісту освіти у напрямку заміни корекційної спрямованості на формуюче-превентивну, і у зв'язку з цим вибудовування системи превентивної освіти як інтегруючої складової освітньої діяльності загалом. Набагато легше не допустити відхилення від моральних норм поведінки, ніж виправляти наслідки соціальної девіації. Очеvidно, цей напрям практичного застосування філософських засад посткласичної освіти доцільно досліджувати у межах концепту „превентивного потенціалу освітньої діяльності”. Превентивна освіта у межах даного концепту може бути інтерпретована як область знання, яка предметно й функціонально орієнтована на вирішення проблем формування й розвитку особистості за допомогою індивідуально-орієнтованого освітнього впливу й взаємодії, співробітництва та співтворчості на основі врахування індивідуальних, вікових особливостей, мотивації, установок і орієнтації людини.

Зрозуміло, що у цьому випадку концептуальна розробка філософських засад превентивно-освітнього впливу концентрується на проблемах його використання у процесі особистісної переорієнтації освітньої діяльності. Особливість превентивної освіти полягає в її орієнтації на процеси соціалізації, культурної ідентифікації, індивідуалізації, тобто процеси становлення особистості. При цьому особистісний розвиток людини є головною метою превентивної освіти як основний цілепокладальний компонент впливу на процес соціалізації особистості.

Важливим аспектом розробки філософських проблем практичного використання превентивного потенціалу освітньої діяльності є обґрунтування розділення змісту власне загальноосвітнього та превентивно-освітнього впливу. Воно ґрунтується на вио-

кремленні різних контекстів процесу соціалізації та адаптації особистості до соціуму. У випадку превентивної освіти мова повинна йти про соціалізацію та соціальну адаптацію, організовану таким чином, щоб людина могла не тільки успішно виконувати призначені їй функції в суспільстві, але й діяти самостійно, бути здатною на основі сформованих здібностей, креативних навичок, цінностей самостійно визначатися у мінливих життєвих ситуаціях з конструктивним вибором моделі поведінки. Іншими словами, якщо у межах загальноосвітньої діяльності об'єктом є особистість у будь-яких видах діяльності й спілкування, то об'єктом превентивної освіти є людська особистість, її становлення, розвиток, соціалізація й адаптація до умов життя й діяльності в суспільстві у контексті вироблення навичок конструктивної визначеності власної поведінки [1].

Предметом превентивної освіти слід вважати систему відносин між її суб'єктами, а також принципи, механізми, форми й методи організації освітніх процесів, у межах яких здійснюється становлення, розвиток, життєдіяльність особистості в соціумі на основі формування конструктивних смисложиттєвих цінностей та креативних здатностей особистості, що, зокрема, і забезпечують її стійкість щодо загроз девіантної поведінки. У межах превентивної освіти відбувається обґрунтування та реалізація оптимальних освітніх методологій та технологій, забезпечується виявлення закономірностей психічних процесів, властивостей і станів особистості, що проявляються в різних областях діяльності, спілкування й поведінки, необхідних умов для сприятливої адаптації до життя й активної участі в ньому на гуманістичних засадах. Якщо предметом освіти загалом виступають закономірності, форми, методи, засоби навчання та виховання особистості, то предметом превентивної освіти є теорія, методика й технологія соціалізації особистості, формування соціального образу „Я”

ЗАВДАННЯ ПРЕВЕНТИВНОЇ ОСВІТИ

Головне завдання превентивної освіти полягає в тому, що на основі врахування особливостей життя та діяльності людини та її соціально-освітнього середовища, власних здатностей і нахилів має бути створена система індивідуально-орієнтованих заходів і засобів, що забезпечує максимальну результативність освітнього впливу на процес формування цінностей та моделей поведінки конкретної особистості. Саме у межах такої системи превентивно-освітньої діяльності створюються можливості надання своєчасної допомоги в соціальному становленні й самостверженні особистості, яка реально чи потенційно перебуває під загрозою впливу негативних факторів власного соціального оточення.

Загалом використання філософських принципів посткласичної превентивної освіти вимагає інтерпретації девіантної поведінки як нормальної реакції на ненормальні для людини умови (природні, соціальні або мікросоціальні), як стиль взаємодії із соціумом, коли особистість реально не має чи суб'єктивно не приймає конструктивних способів узгодження своїх інтересів із суспільством. Детальний аналіз усього спектру чинників девіації та їх взаємодії дозволяє забезпечити ефективність превентивно-освітніх технологій та їх максимальну орієнтацію на особливості кожного конкретного індивіда.

Серед технологічних аспектів концептуалізації філософії превентивної освіти найбільше значення мають ті, що відносяться до її переорієнтації на практичну діяльність, спрямовану на забезпечення результативності превентивного впливу. На нашу думку, для попередження дії негативних макро- та мікросоціальних чинників на цінності та поведінку людини, найбільш ефективно реалізувати технології превентивно-освітньої підтримки особистості у процесі її соціалізації. Своєчасна допомога у розв'язанні життєвих проблем особистості та підтримка в реалізації індивідуальності людини максимально сприяє розвитку людини та вибору конструктивного напрямку особистісного самовизначення й самоздійснення.

Процес підтримки особистісного самовизначення означає спільне з особистістю визначення її інтересів, цілей, можливостей і шляхів подолання перешкод (проблем), що завдають їй зберегти людську гідність і самостійно досягати бажаних результатів у навчанні, самовихованні, спілкуванні, способі життя. При цьому превентивно-освітні установки інтегрують у єдину систему підтримки психологічну, соціальну, правову тощо сфери діяльності. Загалом дослідження доводять, що вся діяльність з педагогічної підтримки є превентивною, вона спрямована на надання особистості допомоги в розвитку й сприянні саморозвитку й спрямована на вирішення індивідуальних проблем, пов'язаних зі здоров'ям, просуванням у навчанні, комунікацією й життєвим самовизначенням, тобто тих, які потенційно несуть загрозу девіантної поведінки [3, с. 93].

Система педагогічної підтримки є найбільш ефективним механізмом зміцнення деструктивних факторів у поведінці особистості, гуманізації й гармонізації освітнього середовища, конструювання культурно-освітнього простору, що сприяє становленню гуманної, моральної особистості, прилученню до цінностей культури, розвитку соціальної й культурної компетентності, формування здатності до рефлексивного, творчого відношення до свого життя, до усвідомленого самовизначення й активної участі не тільки у засвоєнні цінностей, але й у їхньому створенні. Завдяки цьому механізму забезпечується проектування способу життя особистості в певному культурно-освітньому середовищі, визначається ставлення до вказаного середовища як до життєвому простору особистості, де превенція здійснюється самим життям, подіями й відносинами, у яких вона бере участь [4]. Основним завданням превентивно-освітньої діяльності, таким чином, стає створення культурного середовища розвитку особистості й надання їй допомоги в знаходженні свого місця в ньому, включення у процеси організації середовища своєї життєдіяльності й оволодіння способами культурної самореалізації в ньому.

особистості та ціннісних засад її позитивної адаптації в соціум.

Важливим напрямом використання превентивного потенціалу освітньої діяльності є розробка проблем превентивно-освітніх технологій у контексті взаємодії особистості та соціуму. Превентивна освіта як практична галузь зорієнтована на розробку конкретних технологій впливу на розвиток особистості, звертаючи особливу увагу на диференціацію навчально-виховних методик в залежності від характеристик та здатностей особистості. У зв'язку з цим в основі концептуалізації філософських засад превентивної освіти знаходяться проблеми визначеності освітнього простору як середовища формування життєвої стратегії, в основі якої лежить потреба саморозвитку, самореалізації потенціалу особистості. Процес розвитку, становлення, самовираження й самоствердження людини вимагає соціально-освітньої підтримки й допомоги, і саме вона забезпечується превентивною освітою.

З практичного боку найбільше значення мають ті аспекти превентивного потенціалу освітньої діяльності, які дозволяють реалізувати закономірності впливу на особистість сфери спілкування й поведінки, механізм вибору й засвоєння в спілкуванні й поведінці соціальних норм і цінностей, закони морального становлення та самовдосконалення особистості, фактори забезпечення не тільки формальної, але й творчої та конструктивної її адаптації. Превентивно-освітні техно-

логії дають можливість подолати формальний підхід в організації всього освітнього процесу і забезпечити максимальну ефективність діяльності усіх його суб'єктів.

Когнітивний аспект превентивного потенціалу освітньої діяльності виступає як ціннісно-орієнтований фактор саморозвитку особистості, обумовлений конкретними соціально-освітніми умовами реалізації. Виявлення соціально-культурної обумовленості дії превентивно-освітніх факторів на становлення та розвиток особистості здійснюється на основі концептуалізації таких теоретичних положень, як концепти про активну роль сприймаючого суб'єкта в процесі ціннісного орієнтування, про визначеність характеру протікання освітнього процесу особистісними установками, очікуваннями, наявною системою цінностей тощо. Прогнозування ефективності ціннісного орієнтування засобами превентивно-освітнього впливу здійснюється на основі врахування усіх соціально-освітніх та особистісно-психологічних факторів, що впливають на цей процес, виявлення їх взаємозалежності й взаємозумовленості.

Практичний аспект реалізації превентивно-освітнього потенціалу освітньої діяльності носить ціннісно-орієнтуючий характер і акцентує використання технологій формування ціннісної самосвідомості особистості. Адже саме у самосвідомості найбільшою мірою проявляються почуття особистої відповідальності, прагнення до саморегуляції й самоствердження, а це – основне джерело забезпечення ефективності превентивно-освітнього впливу. Цей аспект превентивно-освітньої практики ґрунтується на розробці знань про функції ціннісних орієнтації особистості, що гармонізують зв'язки особистості й суспільства, а також регулюють спрямованість і зміст усіх психічних процесів людини, що мають відношення до вибору моделі поведінки.

Певною мірою можна вважати, що інтегруючим цілепокладальним компонентом концептуалізації теорії

превентивної педагогіки на технологічному рівні є обґрунтуванням механізмів реалізації індивідуального підходу у освітньому процесі.

Надзвичайно важливим для концептуалізації філософії превентивної освіти є використання методологічного потенціалу положення щодо неперервного та інтегруючого характеру освітньої діяльності. Це дозволяє обґрунтовано розширити сферу превентивної діяльності на всі галузі освіти, а не лише на освіту дітей та молоді. У зв'язку з цим фахівці вказують, що „саме безперервна освіта розглядається нами як засіб реалізації цілей і завдань превентивної педагогіки” [2, с. 228].

Причина цього в соціальній функціональності превентивної освіти як по життєвого та неперервного процесу. Вона виконує завдання підготовки людини до життя у динамічному суспільстві, коли мається на увазі освоєння соціального досвіду у всій його повноті з метою його наступного застосування для виконання особистістю своїх специфічних завдань. Вона також готує до майбутніх змін у житті, цілеспрямовано формує готовність членів суспільства до участі в різних видах діяльності. Динамізм інформаційного суспільства не дозволяє зберегти одного разу придбану професійну придатність, тому превентивна освіта як неперервний процес спрямована на випередження у контексті змодельованих перспективних вимог суспільства до особистості, орієнтує її на новаторство та сприйняття змін. Нарешті, потрібно мати на увазі і те, що в умовах глобалізації набуває першочергового значення така атрибутивна превентивна характеристика неперервної освіти, як орієнтація особистості на ціннісне різноманіття та ефективну комунікацію у полікультурному середовищі.

Підсумовуючи розгляд проблем концептуалізації філософських засад превентивної освіти, слід вказати, що, на нашу думку, саме в проаналізованих у цій статті компонентах концептуального забезпечення прак-

тичного використання теорії та методології превентивно-освітньої діяльності міститься найбільший потенціал обґрунтування інновацій у досліджуваній галузі. Цей потенціал може бути схарактеризований перш за все як евристичний, оскільки розробка виділених концептів та механізмів їх операціоналізації забезпечуватиме цілісність та послідовність інновацій у системі превентивної освіти і їх теоретико-методологічну обґрунтованість, а також дасть можливість чітко структурувати і узгодити основні напрями реформ галузі.

Висновки. Таким чином, парадигмальні характеристики посткласичної превентивної освіти визначають теоретико-методологічний фундамент

реформ у досліджуваній галузі. Однак для ефективного використання інноваційного потенціалу філософських засад превентивної освіти необхідно здійснити процес їх концептуалізації. Останній забезпечує трансформацію основних парадигмальних характеристик посткласичної превентивної освіти у практичні процеси проектування та реалізації новачій на операційному рівні освітньої діяльності. З іншого боку, у процесі концептуалізації є можливість всебічного розгортання та дослідження сутнісного ядра концептуального обґрунтування практичних реформ у превентивно-освітній галузі, що створює „резервуар думок” для освітньої практики. До найбільш значимих та фундаментальних проблем концептуалізації слід віднести питання соціальної визначеності та спрямованості превентивно-освітньої діяльності в нинішніх умовах, розширення її інтегративних функцій та набуття атрибутів позитивності і неперервності, ролі превентивної освіти у становленні особистісно орієнтованої освіти, індивідуалізації превентивного впливу на особистість та розробки його ефективних технологій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кондрашова Л. В. Превентивная педагогика : учеб. пособие / Л. В. Кондрашова. – Киев : Вища школа, 2005. – 356 с.
2. Костенко М. М. О профилактике молодежной преступности в системе образования / М. М. Костенко // Философия образования. – 2008. – № 1. – С. 252-258.
3. Крилова Н. А. Педагогічна, психологічна й моральна підтримка як простір особистісних змін дитини й дорослого / Н. А. Крилова // Класний керівник. – 2000. – № 3. – С. 92-103.
4. Ровба Е. А. Непрерывное образование как средство реализации целей и задач превентивной педагогики / Е. А. Ровба, В. П. Тарантей // Превантивната педагогика като научно познание. – София (Болгария) : ИК „Комливес-ЛМ”, 2003. – С. 228-232.

Татьяна Струкова

Превентивный потенциал образовательной деятельности

Статья посвящена обоснованию необходимости расширенного понимания превентивного образования в контексте становления постсовременных образовательных практик. Для обоснования указанного положения применяется философско-образовательная методология. Показано, что превентивность является не особенностью отдельной сферы образовательной деятельности, что связано с предупреждением девиантного поведения, а атрибутивным свойством всего постсовременного образования, что сориентировано на обеспечение саморазвития личности. Указанное свойство характеризуется как превентивный потенциал образовательной деятельности постсовременного образца.

Ключевые слова: превентивное образование, постсовременное образование, философия образования, личность.

Tetiana Strukova

Preventive potential of educational activity

This article is devoted to substantiating necessity of expanded understanding of preventive education in context of post-modern education practices formation. For grounding this position a philosophic and educational methodology is used. It is shown that the prevention is not a specific feature of some sphere of educational activity connected with prevention of deviant behavior. It appears to be an attribute quality of all post-modern education orientated on provision of a personality's self-development. This quality is characterized as a preventive potential of a post modern educational activity.

Key words: preventive education, post-modern education, philosophy of education, personality.